

Маслюк Андрій,

заступник начальника відділу
науково-методичного
супроводження психологічної
підготовки суддів Національної
школи суддів України, доктор
психологічних наук, доцент

ДОСВІД НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ СУДДІВ УКРАЇНИ ЩОДО ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ СУДДІВ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Якщо звернутися до історії України, можна побачити, що майже кожне століття позначене боротьбою українського народу за збереження державності, ідентичності та самого існування нації. Не стало винятком і XXI століття. Уже в його перші десятиліття Україна пережила дві революції, початок російсько-української війни у 2014 році та повномасштабне вторгнення росії у лютому 2022 року. І це лише початок століття. Війна, окрім очевидних матеріальних і людських втрат, має також глибокі психологічні наслідки, які часто залишаються менш помітними, але водночас є надзвичайно значущими. Вона змінює людей – як цивільних, так і військових, трансформуючи їхній світогляд, поведінкові моделі та емоційний стан. Це об'єктивна реальність, яку необхідно прийняти та осмислити. Очевидним є й те, що українське суспільство загалом не було психологічно готовим до таких масштабних змін у 2022 році.

Працюючи в Національній школі суддів України у відділі науково-методичного супроводження психологічної підготовки суддів, ми досить швидко усвідомили необхідність оперативної психологічної підтримки судової системи. Уже наприкінці березня 2022 року для суддів і працівників апаратів судів розроблено та проведено вебінар на тему “Психологічна аптечка в умовах воєнного стану”. Згодом, реагуючи на нагальні потреби та запити суддівської аудиторії, вперше було розроблено й упроваджено семінар-практикум “Подолання наслідків психотравми: психологічна допомога”, призначений для суддів,

працівників апарату судів та представників Служби судової охорони.

Крім того, вперше здійснено запис відеолекції “Переживання досвіду війни. Психологічна допомога”, яку згодом розміщено на офіційному сайті Національної школи суддів України. У лекції надано відповіді на запитання суддів та працівників апарату судів щодо психологічних аспектів переживання досвіду війни. Ці запитання були відібрані з анкет зворотного зв’язку після проведених навчальних заходів. Також підготовлено семінар-практикум “Психологічна адаптація до роботи в умовах воєнного стану”, який був спрямований на підтримку професійної ефективності представників судової системи в умовах тривалого стресу.

Варто зауважити, що всі ці ініціативи були реалізовані протягом лише кількох місяців після початку повномасштабної війни у 2022 році. Навчальні заходи проходили в онлайн-форматі та збирали великі аудиторії – по 400–500 слухачів одночасно. Це були судді, працівники апарату судів та представники Служби судової охорони, які гостро потребували психологічної підтримки та практичних рекомендацій. Умови війни руйнують звичний ритм життя, породжують невизначеність і тривогу, тому для багатьох учасників цих заходів важливим було отримати відповіді на питання про те, як діяти далі, як відновлювати психологічну стійкість і продовжувати професійну діяльність.

Сьогодні, озираючись на події 2022 року, можна констатувати, що судова система поступово накопичує досвід реагування на виклики воєнного часу. Водночас з’являється нове розуміння того, що необхідно готувати систему правосуддя до подальших викликів, пов’язаних передусім із участю у судових процесах осіб, які мають бойовий досвід. Як експерт Ізраїльської коаліції з роботи з травмою та психотерапевт, який працює з травматичним досвідом, я мав можливість узагальнити набуті практичні напрацювання. У результаті у 2025 році було підготовлено та впроваджено семінар “Комунікація з учасниками бойових дій та потерпілими від воєнних злочинів”.

Основною метою цього семінару стало розширення та поглиблення знань слухачів щодо впливу травмуючих подій війни на психіку людини, а також формування практичних

навичок ефективної комунікації з учасниками бойових дій та потерпілими від воєнних злочинів. У межах навчання особливу увагу було приділено таким аспектам:

розумінню основ поведінки людини в травмуючих ситуаціях;

усвідомленню можливих наслідків травмуючих подій для психічного здоров'я особистості;

ознайомленню з протоколами дій під час надання першої психологічної допомоги учасникам бойових дій та потерпілим від воєнних злочинів;

опануванню безпечних тем для розмови, а також визначенню тем, яких слід уникати у спілкуванні.

Окремим блоком семінару стали рекомендації щодо комунікації в родинях військовослужбовців. Адже досвід війни змінює не лише самих комбатантів, але й їхнє найближче соціальне оточення. Тому підтримка родин військових має здійснюватися одночасно з роботою з ветеранами. Така діяльність повинна бути системною й реалізовуватися на рівні державних інституцій із залученням громадських та приватних ініціатив.

Завдяки підтримці Global Rights Compliance у березні 2025 року мав можливість взяти участь у модельному судовому засіданні у справі щодо воєнних злочинів з елементами сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), та виступити у ролі експерта-психолога під час судового процесу в Шевченківському районному суді міста Києва.

У сучасних умовах, коли збройні конфлікти залишаються одним із ключових викликів міжнародній безпеці, особливого значення набуває формування сталої, обґрунтованої та справедливої судової практики у справах про воєнні злочини. Особливо це стосується злочинів, пов'язаних із насильством над військовополоненими, що є одним із найгрубших порушень норм міжнародного гуманітарного права.

Відпрацювання такої судової практики має кілька важливих завдань. По-перше, воно забезпечує реалізацію принципу невідворотності покарання для осіб, які вчиняють воєнні злочини, навіть у складних умовах воєнного часу. Це має стримуючий ефект та сприяє підвищенню рівня дотримання

норм міжнародного права всіма сторонами конфлікту. По-друге, ефективна судова практика є критично важливою для захисту прав жертв, зокрема військовополонених, які відповідно до Женевських конвенцій користуються особливим правовим захистом як особи, що не беруть участі в бойових діях. Розслідування та належна юридична кваліфікація таких злочинів сприяють відновленню справедливості й водночас формують історичну пам'ять про події збройного конфлікту. По-третє, подібні справи створюють важливі прецеденти для розвитку як національної, так і міжнародної правозастосовної практики. Україна, яка зазнала воєнної агресії, має не лише внутрішню потребу в притягненні винних до відповідальності, але й обов'язок перед міжнародною спільнотою продемонструвати, що правосуддя здійснюється відповідно до принципів верховенства права.

Зрештою, системне формування судової практики у справах про насильство над військовополоненими є важливим елементом побудови сталого миру. Без справедливості неможливе примирення, а без примирення – тривалий мир.

У цьому контексті особливу увагу приділяється також підвищенню рівня психологічної компетентності суддів. Мав честь виступити на тренінгу для суддів «Актуальна судова практика розгляду кримінальних проваджень щодо катувань», у межах якого обговорювалися психологічні аспекти жорстокості та насильства. Зокрема, йшлося про причини, з яких люди підкоряються авторитету, здатні чинити катування або брати участь у жорстоких діях, а також про психологічні наслідки таких злочинів як для жертв, так і для самих виконавців. Юридичний аналіз цих явищ є необхідним, однак без розуміння психологічних механізмів поведінки людини судове правосуддя не може бути повною мірою справедливим і гуманним.

Важливою складовою підготовки суддів стала також тема «Особливості комунікації з військовими, які вчинили адміністративні та кримінальні правопорушення». У межах цієї теми було розглянуто психологічні особливості поведінки військовослужбовців, алгоритми дій судді у кризових ситуаціях та інші аспекти, що сприяють кращому розумінню психології комбатантів.

За відгуками самих суддів, особливо цінною є частина тренінгу, присвячена темі «Психологічна профілактика вторинної травматизації у суддів під час судового провадження щодо воєнних злочинів». У межах цієї роботи разом із суддями розглядалися питання первинної та вторинної травматизації, механізми її виникнення, можливі наслідки для психічного здоров'я та способи профілактики. Турбота про психічне здоров'я суддів є важливою умовою забезпечення справедливого й неупередженого правосуддя як для потерпілих, так і для підсудних.

З метою підвищення доступності навчання для суддів [1] у Національній школі суддів України також розроблено низку дистанційних курсів, зокрема курс «Психологічні особливості спілкування з учасниками судового процесу, які мають досвід психотравмуючого впливу». Традиційно до таких курсів готуються й видаються «Методичні матеріали до тренінгу...» під однойменною назвою [2], які слугують додатковим навчальним ресурсом для слухачів.

Судова система України не може залишатися осторонь тих складних і болісних процесів, через які проходить українське суспільство. Після завершення війни комбатанти повернуться до цивільного життя, однак суспільство не завжди готове приймати їх такими, якими вони стали після пережитого бойового досвіду. Тому вже сьогодні необхідно готуватися до взаємодії з людьми, для яких характерні загострене відчуття справедливості, флешбеки та інші прояви психологічної травми.

У першу чергу до цього мають бути психологічно готовими правоохоронні органи та судова система. Важливо навчитися розуміти людей, які пройшли через війну і очікують від суду законного та справедливого рішення. Це складне завдання, однак воно є цілком здійсненним. Комбатанти пожертвували своїм здоров'ям і життям заради держави, тому суспільство має зробити свій внесок у їхню реінтеграцію. Підтримка ветеранів та їхня інтеграція у цивільне життя є спільною відповідальністю держави, інституцій та громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Маслюк А. М., Євченко І. М. Використання цифрових освітніх ресурсів у процесі підвищення кваліфікації суддів.

Інформаційні технології і засоби навчання. 2021. № 82(2). С. 32-45. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v82i2.3604>

2. Методичні матеріали до тренінгу «Психологічні особливості спілкування з учасниками судового процесу, які мають досвід психотравмуючого впливу» / уклад.: Г. В. Савченко, А. М. Маслюк, А. О. Фарафонова. Київ: ТОВ «Абріс Прінт», 2021. 39 с.

Рудик Микола,
в.о. директора Державної
установи «Центр пробації»
Міністерства юстиції України,
доктор юридичних наук,
доцент

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА РЕІНТЕГРАЦІЯ ВETERANІВ ВІЙНИ У СФЕРІ ПРОБАЦІЇ

Питання ветеранської політики у системі пробації України набуває особливої актуальності в умовах поступового повернення значної кількості військовослужбовців до цивільного життя після участі у бойових діях. Процеси ресоціалізації та реінтеграції ветеранів війни є складними і потребують комплексного соціально-правового підходу, особливо у випадках, коли ветерани стають суб'єктами кримінальних проваджень та перебувають у сфері пробації.

Станом на лютий 2026 року серед суб'єктів пробації перебуває 1464 ветерани війни, з яких:

1221 – учасники бойових дій;

239 – особи з інвалідністю внаслідок війни;

4 – особи, які постраждали внаслідок війни.

Водночас, станом на 01 січня 2026 року 4674 суб'єкта пробації проходили військову службу за мобілізацією, що свідчить про потенційне подальше збільшення кількості ветеранів війни у системі пробації після завершення їхньої